

GAYOLINGUA

Az Gayolingua nyelv nyelvtana

COPYRIGHT © 2003-2006, GAJÁRSZKI LÁSZLÓ

HANGTAN

KIEJTÉS ÉS ÍRÁS

Az ábécé

Az *Gayolingua* betűsor a következő betűkből áll:

a, b, c, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, u, v, w, x, y, z

A betűk nevei:

a, be, ce, de, e, efe, ghe, hace, i, jota, ka, ele, eme, ene, o, pe, que, ere, esse, te, u, ve, ve dupla, exe, ye, zeta

A fenti betűsor keretén belül az egyes hangok jelölésére a következő írásjelek fordulnak elő:

au, ai, ch, eu, ei, gh, gu, qu, sc, sch, ss, th

Magánhangzók

Az **i**, **o**, **u** írásjelek hangértékei megfelelnek a magyar hangértékeknek, ha nem alkotnak kettőshangzót. A többi magánhangzó kiejtése a következő:

- Az **a** olyan, mint a röviden ejtett magyar *á* [a].
- Az **e** zárt *e* hang, olyan, mint a röviden ejtett magyar *é* [e].

Kettőshangzók

A kettőshangzók olyan magánhangzó-kapcsolatok, amelyek egy szótagot alkotnak, szótagolásnál nem választhatóak el.

Kettőshangzók csak valamilyen magánhangzó és az **i**, **u** hangok, valamint az **i**, **u** hangok és valamilyen magánhangzó kapcsolataként jöhet létre. Ha a kapcsolatokban az **i**, **u** hangok a hangsúlyosak, akkor nem jön létre kettőshangzó.

Kettőshangzókban az említett hangsúlytalan **i**, **u** betűkkel jelölt hangok félhangzókká válnak, amik a magyar gyenge *j* és *v* (angol *w*) hangokra hasonlítanak: [j], [w].

A leggyakoribb kettőshangzók tehát a következők: **ai** [aj], **au** [au], **ei** [ej], **eu** [eu], **ia** [ja], **ie** [je], **io** [jo], **iu** [ju], **ua** [wa], **ue** [we], **ui** [wi], **uo** [wo].

Mássalhangzók

A **b**, **d**, **f**, **h**, **k**, **l**, **m**, **n**, **p**, **r**, **v**, **x** írásjelek hangértékei megfelelnek a magyar hangértékeknek. A többi írásjel kiejtése a következő:

- A **c** hangértéke magas magánhangzó (**e**, **i**) előtt megfelel a magyar *cs* hangnak [tʃ]. Más esetben ejtése *k* [k].
- A **ch** hangértéke magas magánhangzó (**e**, **i**) előtt megfelel a magyar *ch* hang ejtésének [k]. Más esetben ejtése *cs* [tʃ].
- A **g** hangértéke magas magánhangzó (**e**, **i**) előtt megfelel a magyar *g* hangnak [dʒ]. Más esetben ejtése *g* [g].
- A **gh** ejtése megfelel a magyar *g* hang ejtésének [g]. Csak **e** és **i** előtt állhat!
- A **j** ejtése megfelel a magyar *gy* hang ejtésének [dʒ].
- A **k** ejtése megfelel a magyar *k* hang ejtésének [k].
- A **q** ejtése megfelel a magyar *k* hang ejtésének [k], azonban csak **u** + *magánhangzó* előtt állhat.
- Az **s** ejtése magánhangzók között megfelel a magyar *sz* hang ejtésének [z]. Más esetben ejtése *sz* [s].
- Az **sc** hangértéke magas magánhangzó (**e**, **i**) előtt megfelel a magyar *s* hangnak [ʃ]. Más esetben ejtése *sz* [sk].
- Az **sch** hangértéke magas magánhangzó (**e**, **i**) előtt megfelel a magyar *sz* hang ejtésének [sk]. Más esetben ejtése *s* [ʃ].
- Az **ss** ejtése megfelel a magyar *sz* hang ejtésének [s].
- A **t** ejtése **i** + magánhangzó előtt megfelel a magyar *sz* hang ejtésének [s]. Más esetben ejtése *t* [t].
- A **th** ejtése megfelel a magyar *t* hang ejtésének [t]. Csak **i** + magánhangzó előtt állhat!
- A **w**-t félhangzós *w*-ként ejtjük. [w]
- Az **y** ejtése megfelel a magyar *j* hang ejtésének [j].
- A **z** ejtése hangsúlyos szótagban megfelel a magyar *dz* hang ejtésének [dz]. Más esetben ejtése *c* [ts].

Egyéb betűkapcsolatot két külön hangként kell ejteni.

Kettőzött betűket nem használunk, esetleg szókapcsolatokban jöhetnek létre ilyenek.

A HANGSÚLY

A szóhangsúly általában az utolsó mássalhangzó előtti magánhangzón van. Ezt a többes szám jele nem módosítja.

Néhány végződés esetén a hangsúly a hátulról számított harmadik szótagon van. Ezek a végzések a következők: -*ale*, -*ane*, -*are* (itt az *a* helyén bármilyen magánhangzó állhat); -*ic*, -*ica*, -*ico*, -*ide*, -*ido*, -*ula*, -*ulo*; -*issim*-, -*esim*-, -*ifer*-, -*olog*-.

A SZAVAK ELVÁLASZTÁSA

Általában a magyar elválasztás szabályai szerint járhatunk el. Kivételek:

- az **au**, **ai**, **ch**, **eu**, **ei**, **gh**, **gu** + magánhangzó, **qu** + magánhangzó, **sc**, **sch**, **ti** + magánhangzó nem választható el;
- az **s**-sel kezdődő mássalhangzó-kapcsolat egésze átkerül a következő szótagba;
- az **l** és **r** előtt álló mássalhangzó mindig átkerül a következő szótagba.
- lehetőség szerint ne maradjon egyetlen magánhangzó a sor végén vagy elején elválasztáskor

A KIS ÉS NAGYBETŰK

Általában itt is a magyar szokásoknak megfelelően írhatunk, de:

- a megszólítás főneveit mindig nagy kezdőbetűvel írjuk;
- a hónapok, napok, népek nevét valamint a földrajzi névből származtatott mellékneveket nagy kezdőbetűvel írjuk;
- címekben minden fontosabb szót, a megszólítás főneveit nagy kezdőbetűvel írjuk.

ÍRÁSJELEK

Magyar szokás szerint.

A **senyor**, **senyora**, **senyora** valamint a **doctor** rövidítései után nem teszünk pontot: **Sr**, **Sra**, **Sta**; **Dr**

Nem teszünk pontot a keltezésben a napokat jelző számnevek után, valamint az uralkodók és pápák neve után álló számnév után.

Levélben a megszólítás után nem felkiáltójelet, hanem vesszőt használunk.

IDEGEN NEVEK HELYESÍRÁSA

Idegen neveket a saját helyesírásuk szerint írjuk. Nem latin írású neveket a hivatalos átírásuk szerint írjuk (Pl.: **Пушкин** – **Puŝkin**), ha ilyen nincs, akkor az Gayolingua kiejtéséhez legközelebb álló betűkkel írjuk át.

ALAKTAN

A NÉVELŐ

Van határozott és határozatlan névelő is.

Határozott névelő

A határozott névelő a **la**. Ha **de** vagy **a** előjárók után áll, akkor összeolvad azokkal: **del, al**. Ha magánhangzó előtt áll (de nem **de** vagy **a** előjárók után), akkor összeolvad a következő szóval: **P**. Többes száma: **las**.

Határozatlan névelő

A határozatlan névelő az **una**. Ha **de** vagy **a** előjárók után áll, akkor összeolvad azokkal: **dun, an**. Többes száma: **unas** (jelentése ekkor: *nébány*).

A FŐNÉV

Végződhet bármilyen hangra. Nincs neme.

Többes száma: magánhangzó után **-s**, egyébként: **-os**.

Nem ragozható, a viszonyszavas szó szerkezetek töltik be a ragozás helyét.

A MELLÉKNÉV

A melléknév, mint jelző, és mint állítmány mindig változatlan.

Nem ragozódik, de felveszi a többes szám jelét **-(o)s**.

Fokozása:	alapfok:	longa	longa
	középfok:	plus longa	minus longa
	felsőfok:	la plus longa	la minus longa
	abszolút ff.:	longassima	
Hasonlítás:	alapfok:	quam	
	középfok:	que	

A HATÁROZÓSZÓK

Határozószókat a melléknvevekből képezhetünk az **-(a)mente** képzővel.

Fokozásuk, mint a melléknveveké.

SZÁMNEVEK

Tőszámnevek

0-9:	zero, un, due, tres, quatro, cinque, sexte, septe, octo, nove
10-100:	dece, vinte, trente, quaranta, cinquanta, sextanta, septanta, octanta, novanta, cento
1000:	mile
1000000:	milion
237:	ducento trente septe

Sorszámnevek

1-10: **prima, secunda, tertía, quarta, quinta, sextima, septima, octava, nona, decima; ultima** (utolsó)

A többi sorszámnév képzése: tőszámnév + **-essima**

Szorzószámnevek

Ez a magyar *-szor/-szer/-ször* alakoknak felel meg. Képzésük a **vice(s)** szóval történik: **un vice, due vices, tres vices, ...**

NÉVMÁSOK

Személyes névmás

Önállóan: **yo, tu, il; nos, vos, les.**
 Viszonyzóval: **me, te, le; nos, vos, les.**
 Nincs magázás, a tegező névmást írásban nagy kezdőbetűvel írjuk: **Tu.**

Birtokos névmás

Melléknévként viselkedik.
 Önállóan: **mia, tia, sua; nostra, vostra, lora.**
 Jelzőként: **mi, ti, su; nostre, vostre, lor.**

Mutató névmások

Közelre: **esta**; távolra: **aquel.**

Kérdő és vonatkozó névmások

Személyre: **chi**
 Tárgyra: **che; quel + főnév; qual + ige**
 Birtokosra: **de qui, quo**
 Minőség: **que + főnév; como + ige**
 Mód: **como + ige**
 Szám: **quando**
 Hely: **donde**

Visszaható névmás

Az ige után áll, kötőjellel: **-me, -te, -se, -nos, -vos, -ses**
 Kölcsonösen visszaható névmás: **un altre**

Határozatlan névmás

Vala-: **al-** + vonatkozó névmás
 Minden-: **omne-** + vonatkozó névmás
 Bár-, akár-: **ul-** + vonatkozó névmás
 Se-: **no-** + vonatkozó névmás

Omne: minden **Mult:** sok **Poc:** kevés

Általános névmás

Alany helyett áll: **on**

AZ IGE

Az ige lehet cselekvő vagy szenvedő, szemlélete szerint folyamatos vagy befejezett. Három módja van: kijelentő, feltételes. Három idő lehetséges (nem minden módban van meg!): múlt, jelen, jövő.

Mivel nincsenek külön igealakok a személyekre, ezért minden ige előtt állnia kell egy alanynak.

Igető: a szótári alakból (főnévi igenév) elvesszük az **-r** végződést.

A cselekvő igék

Főnévi igenév:	igető + -r	amar
Jelen idejű melléknévi igenév:	igető + -nt	amant
Múlt idejű melléknévi igenév:	igető + -te	amate
Határozói igenév:	igető + -nde	amande
Kijelentő mód, múlt idő:	igető + -va	amava
Kijelentő mód, jelen idő:	igető	ama
Kijelentő mód, jövő idő:	igető + -ra	amara

Felszólító mód (jelen idő):	igető! (nem áll mellette alany)	ama!
Feltételes mód, múlt idő:	igető + -vea	amavea
Feltételes mód, jelen idő:	igető + -rea	amarea

A szenvedő igék

A megfelelően ragozott **essar** ige után tesszük az ige múlt idejű melléknévi igenevét.
Jelen időben az **essar** lerövidülhet: **es**.

A befejezett szemléletű igék

A megfelelően ragozott **havar** ige után tesszük az ige határozói igenevét.
Jelen időben a **havar** lerövidülhet: **ha**.

A visszaható ige

A visszaható névmással együtt használjuk.

A műveltető ige

A műveltető igét a ragozott **far** + főnévi igenév formájára képezzük

Segédigék

Havar	bírni, birtokolni
Essar	lenni
Mustar	kelleni
Maiar	szabad
Canar	tudni, -hatni, -hetni
Volar	akarni

Valamint az igeragozásnál használt segédszavak.

ELÖLJÁRÓK

Egyszerűek:

a	-nak, -nek, -ra, -re, -hoz, -hez, -höz
ab	-tól, -től; ról, -ről; felől
ante	előtt, elé
apud	-nál, -nél
circa	körül
con	-val, -vel
contra	ellen
de	-nak a, -nek a
desde	óta, -tól, -től, -ból, -ből
detras	mögött, mögé
durante	alatt (idő)
en	-ba, -be
entre	között, közé
ex	-ból, -ből
except	kivéve
extra	kívül
in	-ban, -ben, múlva
infra	alatt
intra	belül
jusca	-ig
per	át, keresztül, által
por	-ért, miatt
post	után
segun	szerint
sin	nélkül
sub	alatt, alá
supra	fölött, fölé
sur	-on, -en, -ön

trans	át, keresztül
ultra	túl
vers	felé

Összetett:

dentro de	belül
fora de	kívül
in loc de	helyett
in miloc de	közepén
por causa de	miatt
pres de	mellett

KÖTŐSZÓK

Mellérendelők:

anche	is
asi	így
dunche	tehát
e	és
o	vagy
ma	de
ni	sem
no solo... ma anche	nemcsak, hanem... is

Alárendelők:

como	ahogyan
donde	ahol
perque	mert
quam	mint
che	hogy
si	ha

INDULATSZÓK

Az indulatszók után felkiáltójelet teszünk. Példák: **ah!, oh!, eh!, eh bien!, pst!, sch!, foi!, puf!, hura!, bravo!, ece!**

SZÓKÉPZÉS

KÉPZŐK

Előképzők: *anti-, auto-, bene-, co-, dis-, in-, inter-, mis-, pan-, para-, pseudo-, quasi-, re-, sub-, super-*.

Utóképzők: *-al, -an, -ario, -astro, -bile, -esco, -fica, -ia, -ic, -id, -ismo, -ista, -ore, -oso, -scop, -tat, -tivo, -tion, -tia, -tor*.

SZÓKÉPZÉSI SZABÁLYOK

A nyelvben szóképzés esetén a következő szabályokat kell betartanunk:

1. ha a szó töve magánhangzóra végződik, a tő után egy **-at-**ot teszünk:

crear – cre- - creat- - creator

2. ha a szó töve **-n-**re végződik, a tő után egy **-t-**t teszünk:

tenar – ten- - tent- - tentativo

3. ha a szó töve **-v-**re végződik, akkor ezt levágjuk és helyébe egy **-t-**t teszünk:

movar – mov- - mot- - motivo

4. ha a szó töve **-d-**re vagy **-r-**re végződik, akkor ezeket levágjuk és helyükbe egy **-s-**et illesztünk. Ebben az esetben, ha az igető egy szótagú marad, akkor az **-s-** megduplázódik (**-ss-**):

decidar – decid- - decis- - decision
seder – sed- - sess- - session

5. más esetben a tő hangja nem változik:

ductar – duct- - duction

MONDATTAN

A SZÓREND

Az *Gayolingu*a-ban roppant fontos a mondat helyes szórendje.

Kijelentő mondat: Alany - Állítmány - Tárgy

Kérdő mondat: Állítmány - Alany - Tárgy

Az egyéb mondatrészek állhatnak a mondat elején és a végén is, bár az utóbbi a gyakoribb.

A TAGADÁS

A tagadószó a **no**, ami az állítmány vagy a tagadott mondatrész előtt áll.

Nincs kettős tagadás!

TARTALOMJEGYZÉK

HANGTAN.....	3
Kiejtés és írás.....	3
Az ábécé.....	3
Magánhangzók.....	3
Kettőshangzók.....	3
Mássalhangzók.....	3
A hangsúly.....	4
A szavak elválasztása.....	4
A kis és nagybetűk.....	4
Írásjelek.....	4
Idegen nevek helyesírása.....	4
ALAKTAN.....	5
A névelő.....	5
Határozott névelő.....	5
Határozatlan névelő.....	5
A főnév.....	5
A melléknév.....	5
A határozószók.....	5
Számnevek.....	5
Tőszámnevek.....	5
Sorszámnevek.....	5
Szorzószámnevek.....	5
Névmások.....	6
Személyes névmás.....	6
Birtokos névmás.....	6
Mutató névmások.....	6
Kérdő és vonatkozó névmások.....	6
Visszaható névmás.....	6
Határozatlan névmás.....	6
Általános névmás.....	6
Az ige.....	6
A cselekvő igék.....	6
A szenvedő igék.....	7
A befejezett szemléletű igék.....	7
A visszaható ige.....	7
A műveltető ige.....	7
Segédigék.....	7
Előjárók.....	7
Kötőszók.....	8
Indulatszók.....	8
SZÓKÉPZÉS.....	9
Képzők.....	9
Szóképzési szabályok.....	9
MONDATTAN.....	10
A szórend.....	10
A tagadás.....	10
TARTALOMJEGYZÉK.....	11